

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ
ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА
УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ

Одлуком Наставно-научног већа Филозофског факултета у Београду од 23. јуна 2022. године изабрани смо у комисију за оцену и одбрану докторске дисертације „ПЛАТОНОВА *ДРЖАВА* И НЕКИ АСПЕКТИ ПОЛИТИЧКЕ ПСИХОЛОГИЈЕ У ФИЛОЗОФИЈИ XX ВЕКА“ кандидата Драгана Мојовића. На основу увида у рад кандидата подносимо следећи извештај.

ИЗВЕШТАЈ О ЗАВРШЕНОЈ ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ „ПЛАТОНОВА *ДРЖАВА* И
НЕКИ АСПЕКТИ ПОЛИТИЧКЕ ПСИХОЛОГИЈЕ У ФИЛОЗОФИЈИ XX ВЕКА“
КАНДИДАТА ДРАГАНА МОЈОВИЋА

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији

Драган М. Мојовић рођен је 1953. години у Устиколини (Фоча, БиХ). Дипломирао је на Одељењу за филозофију Филозофског факултета у Београду, где је завршио и мастер академске студије. После дуготрајног студирања по претходном програму докторских студија из филозофије, положених свих испита, одобрене првобитне теме докторске дисертације („Платоново учење о души и савремена психологија личности“) и одласка претходног ментора (проф. др Арсенијевић) у пензију, 2020. године реуписан је на докторске студије при Одељењу за филозофију београдског Филозофског факултета. Са реуписом и избором новог ментора (проф. др Говедарица), дошло је и до модификације (сужавања) теме и њеног одобрења под садашњим насловом. Поред богате професионалне каријере новинара и уредника у различитим издавачким кућама („Матица

српска“, „Дерета“ и „Службени гласник Србије“), колега Мојовић је био демонстратор на семинарским вежбама из Историје филозофије 46, као и главни и одговорни уредник часописа *Филозофске студије*. Објавио је два рада из категорије М24, велики број научних интервјуа и мини есеја, као и више десетина критичких осврта на различите књиге из области филозофије и сродних дисциплина.

Докторска дисертација Драгана Мојовића под насловом „Платонова *Држава* и неки аспекти политичке психологије у филозофији XX века“ има све елементе који су предвиђени за ову врсту радова. Њен обим је преко 600000 карактера (без размака). Основни текст подељен је на седам главних делова: I. Платонова *Држава* је књига о души (Увод), II. Душа у *Држави* и другим Платоновим дијалозима, III. Душа космоса (Метафизика), IV. Душа човека (Психологија), V. Патологија душе и државе (Кварење човека и државе), VI. Платон и политичко-психолошка рефлексивност у филозофији XX века, VII. Закључак. Сваки од ових седам делова рашчлањен је на мање подтематске целине, у чему предњачи шести део, јер има најразгранатију мрежу подналова. Поред основног текста, апстракт и свих других формално предвиђених компоненти, дисертација садржи апендикс о Платоновим најважнијим психолошким увидима и списак коришћене литературе на српском, енглеском и немачком језику (на око седам страна). У односу на планирану шестоделну структуру рада приликом друге пријаве и одобрења теме, завршена докторска дисертација као додатак садржи део под насловом „Душа у *Држави* и другим Платоновим дијалозима“. До ове промене је дошло у договору са ментором, како би се кандидату омогућило да изложи и своја шира сазнања о Платоновом учењу о души, обзиром на то да његова првобитно одобрена тема докторске дисертације и претходна вишегодишња истраживања нису били фокусирани само на спис *Држава*.

2. Предмет и циљ дисертације

Општи предмет дисертације био је реактуализовање Платоновог учења о људској души (*psyche*), о психичкој структури и динамици као нечему што има основу у души космоса, с једне стране, и што је неодвојиво од узајамних односа појединаца у политичкој заједници, с друге стране. Ужи предмет дисертације тицао се првенствено списа *Држава*, али су у обзир узети и други Платонов дијалози, како би се показало да тематика душе није мање присутна у овој књизи него у Платоновим списима као што су *Федон*, *Федар* и

Тимај. Насупрот занемаривању Платоновог имена у најпознатијим светским уџбеницима из историје психолошких идеја, предмет дисертације подразумевао је ауторово интерпретативно становиште према коме су схватања овог античког филозофа веома значајна за настанак различитих психолошких теорија, посебно за концептуални оквир политичке психологије, а уједно и веома применљива или незаобилазна у квалитетној анализи политичко-психолошких дешавања у хх веку и садашњем времену. У овом контексту, предмет дисертације био је разоткривање реалистичности Платонове карактерологије политичких режима и учења о структури и динамици душе, као и њихове подстицајности за емпиријски оријентисану политичко-психолошку рефлексију у филозофији хх века.

Кандидатов циљ у овој дисертацији састојао се у томе да покаже како се дијалог *Држава* темељно бави таквим питањима људске психе која не само што су значајна за данашњу филозофску психологију, него су од значаја и за већи број дисциплина савремене научне психологије, а посебно за истраживање проблема из области политичке психологије двадесетог века и нашег времена. У том смислу, циљ дисертације био је да се докаже да су Платонове психолошке идеје и опсервације теоријски индигеничне и емпиријски поткрепљене или проверљиве, те да су као такве неоправдано занемарене од стране официјелних представника научне психологије. Поред поткрепљивања Платоновог учења о души позивањем на резултате емпиријског истраживања индивидуалне мотивационе динамике, циљ дисертације био је да се пруже докази за његову утемељеност и на примерима политичке праксе хх века. Специфичан циљ дисертације састојао се у теоријској експликацији корелативности човековог политичког и психичког понашања, путем које се разоткрива немогућност стриктног одвајања емпиријских истраживања у научној психологији од ширих концептуалних разматрања у домену филозофског мишљења.

3. Основне хипотезе од којих се полазило у дисертацији

У изради дисертације Драган Мојовић је следио три основне хипотезе. Прва хипотеза је гласила да је Платон творац прве политичко-психолошке карактерологије, у чијој основи се налази својеврстан нацрт теорије личности, односно његово учење о три аспекта психичког (умски, срчани и нагонски), којима су аналогна три основна сталежа у

државама (аристократски владари – филозофи, чувари и произвођачи). Према овој хипотези, Платон је први мислилац који је говор о људским карактерима или психолошким типовима утемељио на обухватним космолошким и политиколошким основама, указујући да се у души човека огледа општа структура космоса, али и да се конкретне психичке структуре људи обликују или деформишу у специфичним политичким заједницама. Прва хипотеза је потврђена спроведеним разматрањима у докторском раду, при чему је објашњено да асиметрија између трострукости психичких инстанци и петострукости карактерних типова (аристократски, тимократски, олигархијски, демократски и тирански) проистиче из патолошког умножавања жеља у нагонском делу душе, које доводи до рачвања нагонске динамике у три правца, тј. у три последња и најнижа типа карактера.

Друга хипотеза је гласила да је Платоново учење о међузависности државе и душе актуелно у XX веку, како у односу на друштвену стварност, тако и у погледу политичко-психолошке рефлексije у филозофији XX века. Ова хипотеза подразумевала је то да држава проистиче из људских потреба, али и да конкретне потребе људи бивају (де)формиране у конкретним политичким констелацијама, те да поменута повратна спрега важи и у нашем времену као и у Платоновом. Друга хипотеза је такође потврђена, кроз анализу више примера из „радионице историје“ двадесетог века, а под одредницом „политичко-психолошка рефлексija у филозофији“ аутор је у дисертацији подразумевао не само филозофију у ужем професионалном смислу, него и филозофска размишљања теоретичара који нису филозофи по својој ужој вокацији.

Трећа хипотеза је гласила да је Платонова критика нагона добила подршку у неким емпиријским истраживањима научне психологије XX века, те да је утицала на Фромове и Маркузеве социјално-психолошке и политичко-психолошке идеје. Платонова критика нагона је важна због тога што је у њој садржан ингениозан увид античког филозофа о томе да разни облици социјалне и политичке патологије настају као последица непромишљених и неконтролисаних „ројева жеља“ у нагонском делу душе. Први део ове хипотезе је потврђен кроз изношење резултата Мишеловог психолошког експеримента, као и кроз анализу Големанових опсервација, док је други део хипотезе делимично потврђен, зато што је доктороранд уз менторову сагласност одустао од разматрања

Маркузеовог учења. Имајући у виду степен обухватности дисертације, чланови комисије сматрају да је ова делимична промена првобитног курса истраживања сасвим оправдана.

4. Кратак опис садржаја дисертације

Као што је већ истакнуто, текст дисертације подељен је на седам основних делова: уводно разматрање, пет наредних делова и закључак. У уводном делу под насловом „Платонова *Држава* је књига о души (Увод)“ докторанд је објаснио да у овој књизи испитивање душе није мање важна тема од испитивања државе. Он је показао да се Платонов чувени дијалог у xx веку и у нашем времену најчешће чита као политичко-правни спис, као филозофска студија у ужем смислу и као књижевно-уметничко дело, а да му треба приступити као изузетно луцидном истраживању човековог психичког живота. У уводу Мојовић је објаснио и разлику између уже и шире конотације филозофије, наговештавајући да ће у наставку разматрања значајна пажња бити посвећена преплитању филозофије са политиком и психологијом, односно са другим гранама науке и културе.

Део под насловом „Душа у *Држави* и другим Платоновим дијалозима“ садржи тематску анализу присутности проблема психичког живота у свим важнијим Платоновим дијалозима, како у онима који претходе *Држави*, тако и у онима који су уследили после ње. Овде је показано да ова књига средњег периода представља мост између свих најзначајнијих дијалога и свих кључних филозофско-психолошких питања Платоновог опуса у његовим различитим фазама, почев од *Одбране Сократове* и наредних раних дијалога, преко осталих средишњих остварења, до позних дијалога, закључно са списом *Закони*. Пруживши исцрпан табеларни приказ тема и мотива о психи у Платоновим најзначајнијим дијалозима, докторанд је указао на преплитање метафизичких и емпиријских питања, односно питања о души космоса и о души човека, у психолошким размишљањима овог великог Сократовог ученика.

У трећем делу дисертације, под насловом „Душа космоса (Метафизика)“, њен аутор је изложио Платонова најопштија и најзагонетнија филозофска одређења и тумачења психичког, која укључују: самокретање и живот, заједницу са телом, бесмртност и трансмиграцију, простост, јединственост, нераспадљивост и непропадљивост. У том контексту, докторанд је настојао да расветли истинску природу душе и начине њеног

динамичког манифестовања, а посебну пажњу посветио је и разматрању Платоновог комплексног учења о ономе што је у сфери психичког вечно, с једне стране, и што је створено, с друге стране. Иако космичка душа није ужа тема Мојовићеве дисертације, чланови комисије сматрају да је похвално то што је он уложио додатни напор да се позабави и тешко разумљивим космолошко-метафизичким темељима човекових психичких процеса. Овај труд је утолико значајнији уколико се има у виду то да се и у емпиријским истраживањима људске душе увек изнова појављују неки од најсложенијих метафизичких проблема.

У четвртом делу – „Душа човека (Психологија)“ – докторанд се усредредио на ужи предмет свог разматрања, пошавши од табеларног приказа психолошких тема и мотива у свих десет књига Платоновог списа *Држава*. Насупрот стилometriјској статистици Торстена Андерсона, према чијим налазима је у *Држави* тема полиса неупоредиво присутнија од тематике душе, Мојовић је детаљно спроведеним пописом установио да су у овом Платоновом дијалогу психолошка испитивања доминантнија од политиколошких, те да то није уочљиво на први поглед само због тога што је код великог античког филозофа реч о политичко-психолошким извођењима, односно о таквом изражавању у оквиру кога се о психичким процесима често говори кроз непсихолошке термине. Поред тога, овде је посебна пажња посвећена излагању Платоновог учења о троделности људске душе, о специфичностима умске, срчане и нагонске душевне моћи, као и о њиховим међусобним односима. Указавши да је *Држава* релевантна за већи број дисциплина научне психологије хх века, аутор дисертације је апострофирао то да Платоново прављење аналогije између душе и државе повлачи за собом важност овог учења за појмовни оквир политичке психологије.

Садржај петог дела дисертације – „Патологија душе и државе (Кварење човека и државе“ – тиче се расветљавања изоморфности државних режима, тј. облика владавине, и политичко-психичких карактера њихових припадника. Прецизније речено, у њему је докторанд проанализирао паралеле између: аристократије и аристократског карактера, тимократије и тимократског карактера, олигархије и олигархијског карактера, демократије и демократског карактера, тираније и тиранског карактера. При томе, он је разјаснио Платоново схватање о међузависној дегенерацији политичких режима и људских

карактера, указавши да се регресија од вишег ка нижем дешава онда када ум, као оно што је по природи најбоље или аристократско, изгуби власт и подлегне утицају мање вредних антрополошких моћи, као што су честољубље (тимократски карактер), похлепа (олигархијски карактер) и демократска или тиранска пожуда.

Као што је већ истакнуто, шести део дисертације под насловом „Платон и политичко-психолошка рефлексија у филозофији xx века“ има рајразгранатију структуру и највећу мрежу поднаслова, што сведочи о његовом посебном значају у склопу целокупног истраживања. Овај део је подељен на две основне подтематске целине: А) Платонов политички режими и политички карактери наспрам историје и теорије xx века и Б) Платонова филозофска психологија и научна психологија xx века. У првој подтематској целини докторанд је показао да су, упркос двадесетовековном занемаривању Платонове типологије политичких режима и политичких карактера, режими и карактери његових типологија обележили политичку историју xx века, те да је управо у овом веку дошло до ерупције зла услед хипертрофије најнижих политичких типова (олигархија, демократија и тиранија). Применљивост Платонове политичке карактерологије илустрована је на примеру разумевања амбивалентних аспеката транзиције источне Немачке после пада Берлинског зида (1992), а њена психолошка и социолошка заснованост поткрепљена је поређењима са Фромовом теоријом о друштвеном карактеру и Веберовим учењем о (протестантском) духу капитализма. При томе, Мојовић је филозофске аспекте двадесетовековних политичко-психолошких рефлексија потражио код теоретичара који се нису бавили тзв. чистом филозофијом, него мултидисциплинарним истраживањима. Сагласно овоме, у другој подтематској целини шестог дела дисертације њен аутор је упоређивао Платонову филозофску психологију са оним што се може сматрати филозофским компонентама неких од значајнијих теорија научне психологије xx века, садржаним у Фројдовој психоанализи, као и у списима Марија, Маслова и других. Овде је посебна пажња посвећена актуелности Платоновог теоријског нацрта личности, његовом утицају на Фројда, као и предностима Платоновог схватања људских потреба у односу на теорију потреба код Марија и Маслова. Емпиријско поткрепљење психолошке заснованости Платонове критике нагона, докторанд је пронашао у налазима Мишеловог експеримента.

У седмом делу под насловом „Закључак“ извршена је рекапитулација претходних разматрања, односно изложени су кључни резултати спроведеног истраживања. Поред осталог, докторанд је овде апострофирао став да Платоново учење о души представља својеврсну психоаналитичку теорију пре Фројда, а такође је синтетисао кључне одредбе које се тичу појмовног оквира политичке психологије.

5. Остварени резултати и научни допринос дисертације

Драган Мојовић је у својој дисертацији „Платонова *Држава* и неки аспекти политичке психологије у филозофији хх века“ прекорачио оквире тако постављене теме, бавећи се и бројним питањима која се налазе у посредној или широј вези са изабраном тематиком. Међутим, он није занемарио основне хипотезе од којих је пошао у свом истраживању, већ их је потврдио акрибичном интерпретацијом и ваљаном аргументацијом. Стога се може рећи да се главни резултати његовог докторског рада састоје: (1) у продубљеном расветљавању онога што се налази у сржи Платоновог учења у спису *Држава*, а то је схватање о изоморфности типова политичких режима и психосоцијалних карактера људских јединки; (2) у плодној херменеутичкој примени таквог Платоновог схватања на тумачење неких процеса у политичкој историји хх века и на анализу њима савремених филозофско-теоријских артикулација; (3) у доказивању оправданости Платонове тезе да се на рационалној контроли нагонских импулса темељи психолошка и политичка изврсност. Поред тога, превазишавши уже оквире дисертације, докторанд је пружио важне прилоге за другачију валоризацију, другачију од оне која је данас доминантна, Платонове улоге у историји психологије, као и у односу на бројне дисциплине данашње научне психологије.

Релативно слабија страна Мојовићеве дисертације тиче се тога што је у њој занемарено садржајније разматрање политичко-психолошке рефлексије у филозофији хх века у ужем смислу, тј. код неких од еминентнијих филозофа који су се тиме бавили. Уместо тога, докторанд се ограничио на то да само помиње, а не и да анализира, релевантне идеје таквих репрезентативних филозофа за ову проблематику као што су Хоркхајмер и Адорно. Ипак, обзиром на опсежност разматрања Платонове филозофије и обухватање парадигматичног двадесетовековног теоретисања са филозофским

импликацијама у ширем смислу, комисија сматра да се поменути недостатак може оправдати.

Дакле, научни допринос дисертације састоји се у систематском заступању става о Платоновој релевантности за политичко-психолошку рефлексију у нашем времену, односно у пружању квалитетних аргумената у прилог формулисаних хипотеза. По својим достигнућима Мојовићева дисертација представља драгоцен извор за нова истраживања у нашој научној заједници, не само у доменима историје филозофије и филозофски оријентисане политичке психологије, већ и у области историје психолошких идеја.

6. Закључак

Ова докторска дисертација представља самостално написано и оригинално дело, о чему сведочи и податак да је путем стандардне универзитетске провере степена подударња Мојовићевог текста са научним радовима других аутора, путем програма iThenticate, установљено да се ради о занемарљивих четири процента. На основу тога и свега што је претходно изложено, предлажемо Наставно-научном већу Филозофског факултета да прихвати докторску дисертацију Драгана Мојовића „Платонова *Држава* и неки аспекти политичке психологије у филозофији xx века“, односно да му одобри усмену одбрану.

У Београду, 18. 08. 2022.

ЧЛАНОВИ КОМИСИЈЕ:

1. Проф. др Ирина Деретић
2. Проф. др Дејан Лаловић
3. Проф. др Ива Драшкић Вићановић
4. Проф. др Душко Прелевић
5. Доц. др Милош Вулетић

